

Ключевые слова: И. Франко, публицистическое наследие, еврейский вопрос, украинско-еврейские взаимоотношения, Восточная Галичина.

Nazar Vaskiv

IVAN FRANKO'S JOURNALISTIC HERITAGE AS A SOURCE TO STUDY THE JEWISH QUESTION IN EASTERN GALICIA IN THE LATE NINETEENTH – EARLY TWENTIETH CENTURY

The Jewish question of the late nineteenth – early twentieth century held a prominent place in the journalistic heritage of famous Ukrainian, Polish, German and Jewish public figures, scientists, writers, etc. The researchers aimed at revealing the essence of the Jewish question and suggesting the ways to resolve it. Among the numbers of Ukrainian intellectual elite Ivan Franko was one of the most knowledgeable and objective in resolving it. His numerous Jewish-themed materials show the emergence of a fundamentally new approach to building the Ukrainian-Jewish relations on the basis of international understanding and political cooperation, Eastern Galicia.

Key words: Ivan Franko, journalistic heritage, the Jewish question, Jews, Ukrainian-Jewish relations.

УДК 94:070.1(477.82)"18/19"

Оксана Біла

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО УКРАЇНСЬКУ НАРОДНІСТЬ У ВОЛИНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТ.

Стаття містить результати досліджень історико-краєзнавчих публікацій, розміщених на шпальтах періодики Волинської губернії на межі ХІХ–ХХ ст., які стосувалися української народності; характеристику напрямків та тематики заміток, а також аналіз їх змісту, провідних ідейних тенденцій; опис авторів, видавців і редакторів статей. Автором прослідковано вплив російської імперської політики на формування та сприйняття образу України та української народності, а також розглянуто тодішній штучно створений категоріально-понятійний апарат, щодо наступних термінів: "Україна", "українець", "українська мова", "українська культура".

Ключові слова: Волинська губернія, періодика, періодичні видання, Російська імперія, публікації.

Соціально-політичне та культурне життя українських земель на межі ХІХ–ХХ ст. формувалося у полінаціональних умовах та під впливом політики різних держав, у складі яких їм довелося перебувати. У результаті поділів Речі Посполитої Україна була розділена між Російською імперією (Правобережна Україна та Західна Волинь), Австрією (Східна Галичина, Північна Буковина) та Угорщиною (Закарпаття), що суттєво вплинуло на подальший розвиток усіх сфер життя українства. У цьому контексті регіональна періодика виступала для нас специфічним історичним джерелом, яке зафіксувало і зберегло перебіг, особливості і вплив цих процесів.

Українська преса була у сфері наукових зацікавлень багатьох учених – істориків, журналістів, філологів. Результати їх досліджень були висвітлені у працях: "Українська преса в Україні та світі ХІХ–ХХ ст.: іст.-бібліогр. досл.: в 2 т." [1], Г. Бухала і Ю. Лащука "Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944): Список" [2], А. Животка "Історія української преси" [3], І. Михайлина "Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики" [4], М. Бойка "Бібліографія періодики Волині" [5], В. Ігнатенка "Українська преса (1816–1923 рр.): іст.-бібліогр. етюд" [6], І. Міляевич "Періодичні видання Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття: Історико-бібліографічне дослідження" [7] та ін. Частіше предметом їх аналізу виступала преса Бердичівщини, Київщини, Харківщини, Львівщини, Одещини та інших регіонів.

Менше уваги приділено аналізу періодики Волинської губернії, історико-краєзнавчі публікації на сторінках якої є не менш важливою і багатоджерельною базою. Тематика їх різноманітна і може слугувати для вивчення багатьох актуальних проблем історії.

Особливий науковий інтерес становлять статті на сторінках волинської періодики на межі ХІХ–ХХ ст., які стосувалися української народності, що і стали предметом розгляду у нашій статті.

Вивчення зазначеної проблеми передбачало постановку та вирішення наступних завдань: аналіз тематики, змісту, провідних ідейних тенденцій історико-краєзнавчих публікацій; дослідження особистостей авторів, видавців і редакторів статей; визначення впливу російської імперської політики на формування та сприйняття образу української народності; розгляд і вивчення

тодішнього штучно створеного категоріально-понятійного апарату, щодо термінів: "Україна", "українець", "українська мова", "українська культура".

У результаті фронтального огляду матеріалів-досліджень газет "Волинь", "Волинская почта", "Жизнь Волини", "Почаевские известия", "Почаевский листок" та часопису "Волинские губернские ведомости" виділено їх основні тематичні напрямки: понятійно-термінологічні статті, – скеровувалися на формування і розуміння у читачів таких понять, як "українці", "Україна", "українська мова", "українська культура"; концептуальні статті, – висвітлювали головні ідейні позиції концепції триєдиного руського народу, виробленої ідеологами Російської імперії та засуджували прагнення українців до національного самовираження і відокремлення; "пропагандистські" статті, – містили фактаж і наслідки української національної пропаганди; культурно-просвітницькі статті, – знайомили читачів з українською культурою та діяльністю її творців.

Чільне місце на шпальтах видань Волинської губернії посідали матеріали, скеровані на формування та сприйняття читачами категоріально-понятійного апарату, таких термінів, як: "Україна", "українець", "українська мова", "українська культура". Зазвичай, усі вони були просякнуті духом російського націоналізму і шовінізму. Носили суб'єктивний характер, не обтяжений науковим фактажем, лише підкріплювалися патетичними виголосами авторів. Виписуючи зазначені терміни вони завчасно брали їх у лапки, одразу ж підкреслюючи неправдивість цих понять.

Українці, – хто ж це? Українцями виявляється міг бути будь-який народ – російський, німецький, французький, польський і будь-який інших який жив на краю певної землі [8, с. 7–8]. Ось таку історію ґенези української народності висували окремі тогочасні псевдодослідники. "Украинцы" хотят создать независимую "Украину" – государство, которое должно быть само себе краем, окраиной, а народ должен называться дураком "украинцем" [8, с. 7–8], "украинского народа нет, а есть один русский народ, имеющий несколько разветвлений" [9, с. 1–2].

Власне українців називали "украинофилами" і "мазепинцями". Невідомий автор, за нашими припущеннями, послідовник М. Грушевського, у статті "Мазепинцы и Богдановцы" [10, с. 2–3] прослідковує природу походження таких термінів. Він підкріплював свої висновки історико-публіцистичними коментарями наставника із "Літературно-наукового вісника" і більше того підписав статтю ініціалами. Як не важко зрозуміти, епітети "мазепинцы", "мазепинство", "мазепинское движение" похідні від прізвища гетьмана І. Мазепи. До цієї когорти відносили представників української преси, українських наукових і культурно-просвітницьких товариств і взагалі усіх тих, хто проявляв симпатії до національного відродження українського народу.

Інша ж частина, південноросійські чорносотенці українського походження називали себе "богдановцями" за ініціативою "киевского "украинца" гражданина Савенко" відмежовуючись цим самим від "изменников-мазепинцев". Базуючись на дослідженнях М. Грушевського, автор замітки вказував на помилковості описаних термінів, проаналізував діяльність гетьманів України, їх погляди і дії щодо державницької самовизначеності. "Мазепа не вполне заслуженно попал в роль классического представителя украинского ирридентизма, и уж совсем абсурдным нужно признать противопоставление ему Богдана, как представителя московской лояльности" [10, с. 2–3].

Предметом багаторазових суперечок ставало поняття "українська культура". Історики М. Грушевський і, на жаль, невідомий нам "Украинец" висловили різке твердження: "русская культура как и русская нация нигде больше не существует кроме интеллигенции и ее сознания". Звісно воно не залишилося без уваги росіян, що одразу ж виступили на свій захист, в особі Сиромятнікова. Ним була написана стаття "Об "украинской культуре" [11, с. 1]. У ній він наводив приклади взаємодії російської культури із суспільством і владою в усіх сферах культурного життя. При цьому зазначав про вищий статус "русской культуры, которая притягивала к себе братские малорусские и белорусские силы потому что она была сильнее их культур". За його словами, росіяни просвіщають "малороссов", а ті ж намагаються створити свою "украинскую" культуру. Якби в це можна було повірити, уявити, що вони виконуватимуть краще за росіян державну роботу, то вони б із радістю їм поступилися і відпочили у доброзичливій опозиції [11, с. 1].

Абсурдні й образливі судження та висловлювання знаходимо, щодо розуміння української мови. Наведемо низку висловлювань із заміток: "Ты русский волинец, и никогда не станешь "украинцем"! Не нужна тебе дурацкая украинская "мова" [8, с. 7–8]; "читая "украинскую мову" сам дидько может язык сломить, а понять или разобрать её и не думай, не для нас украинская мова, нам нужно единение, а не разединение" [12, с. 12]; "украинская мова пригодна только для панов мечтающих об отделении малороссии от великороссии" [12, с. 12]; "новый язык бремя которого налагать на шею народу нельзя" [12, с. 12]; "на "украинской мове" не кто не читает кроме самых "украинофилов" [12, с. 12]; "измышленный, ломанный украинский язык, которого никто не понимает" [13, с. 11–12]; "язык новоизобретенный, ненужный и не имеющий никаких за собой прав в истории народа" [13, с. 11–12]; "язык домашняго обихода, улицы не получивший гражданских

прав" [14, с. 11–12]. Ось такі красномовні самі вислови, щодо української мови зустрічаються майже у кожній статті у ставленні до українців.

У той час була розроблена російська імперська концепція триєдиного руського народу, за якою східні слов'яни в сукупності творили єдину російську націю. Ця теорія виступала головним етнологічним стандартом до 1920 р. Втілювалася у життя завдяки націоналістичним організаціям "Союзу русского народа" (1905–1907 рр.) О. Дубровина та "Киевскому клубу русских националистов" (1908–1917 рр.). Згідно із якою, російський народ поділявся на три гілки: "великоросы, малоросы, белорусы" [15, с. 2–3]. У світлі цієї концепції прагнення до національного самовираження серед слов'янських національних меншин сприймалися як загроза територіальної цілісності імперії, а українські і білоруські рухи, як загроза єдності державної нації.

Представники чорносотенних організацій розповсюдили три взаємозаперечних висновки щодо українства, як явища: – українство трактувалося як "польская интрига", з погляду галицьких поляків були поширені погляди на українство як "российскую интригу" – "украинцы идут рука об руку с немцами, относятся одинаково враждебно к полякам и русским", тобто, українство розцінювалося як "німецька інтрига" [10, с. 2–3].

Результатом такої ідейної тенденції стало сформування центральної теорії за якою українці хочуть відділитися від Великоросії та прагнуть до самовизначеності, до того ж їм допомагають у цьому австрійці, німці та поляки. Така ідея підтекстово пронизувала майже усі замітки щодо образу української народності, української держави та її місця в складі Російської імперії.

У замітці, підписаній ініціалами А. С. "Вражда братьев" знаходимо таке: "Украинцы рубят сук того дерева, от которого они произошли и соками которого возвращены. Они в лучшем случае будут оставаться политической партией в руках поляков, в худшем – потеряют навеки свою национальность". Вплив гасла підсилює ілюстрація [13, с. 11–12].

Дуже часто наводилися приклади утисків українцями росіян у Галичині. Зокрема, такі, як "Галицким русским разрешается, если не причислят себя к немцам и полякам, то считается "украинцами" [16, с. 1], утиски православної віри, адже до духовної семінарії не беруть росіян, нав'язування української мови, відмова субсидії організаціям "Просветительному обществу Качковского", "Рольничому Союзу", "Сільському Господарю" [13, с. 11–12].

Матеріали, що належали невідомому автору, який вказував лише ініціали "Г. А." "Ляхи и Русины" [17, с. 3] містили чергову інформацію загальних відомостей про утиски росіян галичанами: заборона сповідувати православну віру [18, с. 1]; заборона мати свої училища; спілкуватися російською мовою; називатися росіянами. Наголошувалося у ній на тому, що поляки відмежовують галичан і називають їх "не русскими", а "русинами". Автор наводив довідку щодо історії Галицької Русі, територія якої була заселена корінним руським племенем, князями галицькими були сини Рюрика – князя істинно-русського, а 800 років назад Галиція складалася із трьох руських князівств, якими керували руські князі, а у 1134 р. усі вони об'єдналися в одне князівство зі столицею у Галичі. Усе це створювало нібито нестерпні умови життя російських галичан і їх не полишала думка "как бы переселится в Россию, оставив оживленную Галицию" [19, с. 25].

На шпальтах видань лунали стурбовані заклики про поширення проукраїнської пропаганди і допомоги їй у цьому закордонних організацій. З'являлися замітки із характерними назвами: "Украинская опасность", "Самостийность Украины", "Мазепинское движение". Наприклад, у статті "Овцы в овечей шкуре" [8, с. 7–8] знаходимо факти про те, що німецька влада із Відня, робить грошові внески на видання двох українських журналів "Русин" и "Народний Часопис", організації "Шевченко" та польський сейм у Львові. Проросійські статисти нараховували суму допомоги поляків і німців у 30 тис. крб., яку вони жертвують "украинским" организациям что бы те развращали, сманивали глупый народ и делали его изменником своему народу". "Без имени овца баран", так и украинец имени своего не имеет. Гони его! Он продает тебя немцу – австрийцу!" [8, с. 7–8].

У замітці "Филиальное отделение революции" [20, с. 1] дізнаємося про започаткування у Санкт-Петербурзькій газеті "Речь" (1906–1917 рр.) окремої рубрики "Из украинской жизни". Автор не розділяв таких нововведень і заявляв про суто агітаційний характер українофільських відомостей із усієї "самостийной Украины". Більше того спростовував поняття українофільства як "народного (малорусского) движения". На його думку, це було прагнення "Малороссии к освобождению от "московских цепей", а позиціонував він його, як таке, що насправді культивувалося поляками. Він доводив, що "малорусский народ" ні про яку самостійність і не думає, йому це намагаються нав'язати. Це не що інше, як "филиальное отделение еврейско-инородческой революции": "Самостийность Украины" не цель, а способ возобновления Польщи для порабощения себе всей "Украины" [20, с. 1].

У 1910 р. українці намагалися утворити об'єднання "Українська хата". Характерною рисою на це була реакція росіян. Московський градоначальник опротестував проект статуту, посилаючись на схожість із "Просвітою" (18 червня 1908 р.), польською – "Освятою" (4 вересня 1909 р.) та на

циркуляр міністра (20 січня 1910 р.). Заключним рішенням стало наступне: "Цель украинского общества крайне нежелательна и противоречет тем начинаниям, которые правительство проводит по отношению к бывшей Украины... Правительство боролось с движением украинства начиная с 17 века, которое хотело отстоять идею возобновления прежней Украины и устройство малорусской Украины на автономно-национально-территориальных началах. Государственная задача – устранение всех подобных обстоятельств, особенно искусственных, среди вполне одноплеменных народностей" [21, с. 4].

Львів ототожнювали із осередком української пропаганди, а Київ – із основною його базою. Автор під псевдонімом "Запорожець" говорить про такі основні "пропагандистські засоби", як: періодичні видання, книжкові магазини, "Літературне наукове товариство", "Український клуб", історико-філологічний факультет Київського університету, запланований майбутній археологічний інститут, у якому і будуть доводити, що давньоруське, давньослов'янське та скіфське мистецтво – це і є "українське" мистецтво. Тут же він називав М. Грушевського, вождем "партии мазепинцов" [22, с. 1].

Предметом вивчення журналістів стало і таке поширене явище, як лірники і кобзарі. Журналісти висловлювали думку про "обробку" лірників мазепинцями, що навчали їх українським думам, народнопоетичним творам на історичні теми. Деяких вони навчили грати на кобзі і таким чином воскресили "кобзарів". Уперше їх масово демонстрували у 1902 р. на Харківському всеросійському етнографічному з'їзді. Осередком формування кобзарства називали Київ. Найбільш відомим серед кобзарів був Терентій Пархоменко. У дослідженні "Южно-русская песня и современные её носители" М. Сперанський доводив, що ці пісні написані не у традиціях народного виконання, а були творами представників "українофілів" – М. Лисенка, Б. Грінченка, О. Сластіонова [23, с. 1].

Фактаж "української пропаганди" наводив інший невідомий автор у замітці "Новейшие успехи украинофилов" [24, с. 33–34]. На його думку, це було загалом явищем негативним, тому, що: по-перше, задум утворення українського університету в Львові, у якому готуватимуть "малоросів для мазепинської роботи на Україні"; по-друге, захоплення Житомирської духовної семінарії, книжкового магазину і декількох організацій дрібного кредиту, призначення у Радзівілові на роботу лікаря для постійної співпраці із українофільськими осередками та для можливості проведення агітаційної роботи серед простолюдинів. Одним із головних українофілів-пропагандистів автор назвав митрополита Андрея Шептицького, що нібито зібрав усіх священників, висланих із Росії на таємну нараду із метою пропаганди унії й католицизму в прикордонному австрійському містечку Броди, оскільки звідки поширюються єзуїтські видання, уніатські катехізиси [24, с. 33–34].

Окрему групу матеріалів присвячено такій сфері українського культурного життя, як література. Краєзнавці подавали огляд і характеристику літературних доробків та біографічні замітки тогочасних українських письменників та поетів, Г. Основ'яненка [25, с. 4], Т. Шевченка [18, с. 1; 26, с. 3; 27, с. 17; 28, с. 2; 29, с. 4], А. Кримського [30, с. 2; 31, с. 2], П. Куліша [19, с. 25; 25, с. 4], І. Франка [32, с. 3].

Звернемо увагу на статтю Б. Грінченка "Из новостей украинской литературы" [30, с. 2; 31, с. 2]. Позитивними зрушеннями, на його думку, були діяльність НТШ, фінансування періодичної преси, заснування "Видавничої спілки" у Львові, оновлення української белетристики та поезії на сторінках "Киевской старины", поява багатьох нових імен, видання уже відомих творів та вперше опублікованих робіт померлих діячів. Назвемо деякі із них: п'ять томів "Творів Степана Руданського" під редакцією А. Кримського, П. Куліша, п'ять поем з історії України – "Мазепа", "Іван Скоропадський", "Павло Полуботок", "Веніамін", "Павло", "Истории воссоединения Руси", "Записки о Южной Руси" П. Куліша, "Люборацки" А. Свідницького, журнал "Киевская старина", у якому було опубліковано низку творів М. Старицького, І. Нечуя-Левицького та ін. [30, с. 2; 31, с. 2].

У статті "Малорусская литература за 1901 г." [33, с. 1–2] дослідник, який подав свої ініціали як "Ков.-Кол. Г.", наводить статичні дані і згадує про негативні зовнішні обставини, у яких розвивається малоросійська культура в Росії. Зокрема, автор наводить такі кількісні показники видань українською мовою: "Благотворительного общества изданий общепользних и дешевих книг" – 6 брошур, у Києві – 18, Харкові – 4, Одесі – 2, Полтаві – 2, Москві – 3, Кам'янець-Подільську – 2, Житомирі – 1, Ростові-на-Дону – 1, Ровному [33, с. 1–2].

Матеріали цієї проблематики характеризувалися демократичністю викладу думок. Адже, автори сміливо пишуть про любов і пошану до україномовних творів та їх самобутність: "Украинские сочинения Квитки были переведены и на русский язык, но в русском переводе они значительно утратили свою первоначальную свежесть" [25, с. 4].

Не оминули увагою журналісти і творчість Т. Шевченка. Одні автори об'єктивно підходили до аналізу його діяльності, виражали пошану, інші ж різко й категорично вбачали у ньому загрозового українофіла. Таке зацікавлення і збільшення кількості заміток, про поета можна пояснити

відзначенням у 1911 р. 50-ї річниці з дня його смерті. Планувалося проведення багатьох культурних заходів. Журналісти ж так писали про ці дійства: "Киевские украинофилы и галицкие мазепинцы намерены провести многочисленную политическую демонстрацию, что бы смотря со стороны казалось, что вся Украина вознесено чтит певца украинской "самостійності" [29, с. 4].

Відмітимо, статтю А. Савенка (1874–1922 рр.) "Шевченковский юбилей и киевские украиноманы" [29, с. 4], кожен рядок якої просякнутий різко негативним ставленням до постаті Кобзаря. Її автор – російський громадський і політичний діяч, публіцист, журналіст, один із засновників Київського клубу російських націоналістів (1908–1918 рр.), більше того провідний ідеолог російського націоналізму й малоросійської ідентичності в Україні на початку ХХ ст. Його публікації були своєрідним викликом українству і українському націоналізму. Зокрема, про поетичну збірку "Кобзар" він сказав, що "трудно найти что-то более людифобское и полонофобское" [29, с. 4].

Коли тільки представники польського народу із повагою чи просто позитивною оцінкою відкликалися про творчість Т. Шевченка, російські націоналісти одразу поспішали їм нагадати: "Шевченко относился с сверепой ненавистью к "жидам" и "ляхам" [29, с. 4]. Як писав автор іншої замітки "Юбилейное лицемерие" [18, с. 1] А. Горайн подібні "нелюбовності" замовчувалися і забувалися. А так би, багато хто охрестив Т. Шевченка за це "человеконенавистником" і "погромщиком" [18, с. 1].

Висновок про причину такого ставлення до українського поета був: "Общая ненависть к России объединила представителей двух наций, между которыми история вырыла глубокую яму" [18, с. 1]. А. Горайн схвалював виступ згаданого А. Савенка у клубі російських націоналістів 23 лютого 1911 р. з темою "Певец самостийной Украины", у якому доповідач заявив про "обробку" Т. Шевченка членами Кирило-Мефодіївського братства, які зробили його музичним інструментом, що видавав бажані їм звуки [18, с. 1].

На шпальтах газети "Волинская почта" у цей час з'являється окрема рубрика – "Украинская жизнь". Серед заміток, що розміщувалися у ній знаходимо цікаві відомості про заклик українців взяти участь у виборах до Четвертої Державної Думи і виборчу програму українських прогресистів. Ними запропоновано низку цінних і патріотичних реформ, яким не судилося реалізуватися у той час, але заявити про них це вже була сміливість. Деякі із них – започаткування загального навчання і викладання українською мовою у тих місцевостях, у яких проживали українці, викладання української мови, літератури, історії, українознавства – як основних предметів у середніх і вищих навчальних закладах, дозвіл на вільний вжиток української мови у церкві, суді, інших структурах, відміна податку на закордонні видання українською мовою [34, с. 3].

Уваги заслуговує публікація "Почаев как оплот русской национальности в крае" [35, с. 8–11], із перших рядків якої критикувалися видання "Биржевка", "Русь", "Киевская мысль", "Діло", "Рада". Однак найбільше нас зацікавила згадана автором замітка, написана українцями у газеті "Діло" за назвою "Почаев – твердиня чорної сотні". Вона містила негативну оцінку неоднозначної постаті отця Віталія. Його характеризували як редактора тогочасних видань, що розповсюджував атмосферу ворожнечі й насилля у вигляді закликів проти "инородцев" та інших "супостатов русскаго народа". Зацікавлення викликала інформація щодо редактора "Почаевского лист" і "Почаевских известий", на сторінках яких було багато інформації щодо його особи. Зокрема, Віталій Максименко призначений на посаду архімандрита Почаєвської лаври архієпископом Антонієм (Я. Храповицьким). Останній був затятим шовіністом, членом "Союза русского народа". Зрозуміло, що з тих пір друкований орган лаври перетворився в рупор московського церковного імперіалізму на Волині. Братія, що брала участь у цій роботі була відокремлена від інших ченців та мала необмежений доступ до видавничої справи. Результатом цього й стали такі шовіністичні статті у ставленні до інших національних меншин Російської імперії [36, с. 167–268].

Під час ІV слов'янського з'їзду, що проходив у Празі (13–18 липня 1908 р.), українці рішуче відстоювали свої національні права і свободи. Вони не були на ньому присутні, тим самим намагалися показати усьому світу фальшивість, двозначність цього дійства, результатом такої позиції стала заява голови оргкомітету К. Крамаржу, написана представниками Клубу українських членів Державної Ради у Відні та українського Народного Комітету в Львові (К. Левицьким, В. Охримовичем, В. Бачинським, Л. Цегельським).

Ключовими позиціями відмови брати участь в з'їзді були, по-перше, те, що не передбачалася присутність необхідної кількості представників "австрийской", і "российской" України; по-друге, головуючими виступали діячі, які заперечували українську народність взагалі; по-третє, проблемні питання міжслов'янських відносин виключили із програми конгресу; по-четверте, українське суспільство не визнавало расової політики та расового антагонізму, а перебувало на засадах вільного культурного і політичного розвитку усіх націй [37, с. 5].

У роботі "Славянский сезд в Праге и украинство" [37] М. Грушевський зазначав: "что для нас украинцев, этот обновленный панславизм, этот союз реакционно-националистических элементов

славянського общества является ни чем иным, как коалицией, созданной для того, чтобы старшим братьям было легче проглотить своих "младших" братьев... для того, чтобы развязать руки этим старшим братьям в решениях "домашнего спора" сообразно своим выгодам" [37, с. 5]. Історик зауважував на справжній причині "всеславянської афери" – обезсилити український національний рух з метою денационалізації галицької України. У російському суспільстві упродовж XIX ст. підвищувався інтерес до слов'янства з метою відведення уваги суспільства від реальних потреб країни на широке поле всеслов'янської політики.

Отже, публікації, пов'язані із темами про українську народність, вміщені на сторінках газет "Волинь", "Волинская почта", "Жизнь Волини", "Почаевские известия", "Почаевский листок" та часопису "Волинские губернские ведомости" свідчили про те, що упродовж XIX – початку XX ст. неодноразово змінювався погляд на українську народність, як історичне явище, в залежності від історичних закономірностей. На межі XIX–XX ст. з'являються публікації, пов'язані із національним піднесенням, похваленням українського руху, прагненням українців до визначення національної ідентичності. Звичайно, що ці процеси викликали реакційну відповідь з боку захисників єдності та самодержавності Російської імперії, що й знаходило відображення у низці публікацій.

Список використаних джерел

1. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: іст.-бібліогр. досл.: в 2 т. / НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ "Науково-дослідний центр періодики"; [М. В. Галушко, М. М. Романюк, керів. проекту Л. В. Снісарчук]. – Львів: Оріяна-Нова, 2007. 2. Бухало Г. В. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944): Список [співупоряд.: Ю. Лашук та ін.] / Г. В. Бухало. – Л., 1994. – 52 с. 3. Животко А. П. Історія української преси / А. П. Животко, М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с. 4. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики / І. Л. Михайлин. – Х.: Прапор, 2004. – 320 с. 5. Бойко М. Бібліографія періодики Волині / М. Бойко. – Блюментон: Волин. вид. фонд, 1982. – 156 с. 6. Ігнатенко В. Українська преса (1816–1923 рр.): іст.-бібліог. етюд / В. Ігнатенко. – К.: Державне видавництво УАН, 1926. – 78 с. 7. Міляевич І. В. Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX століття: Історико-бібліографічне дослідження / [наук. ред. М. М. Романюк] / І. В. Міляевич. – Львів, 2004. – 376 с. 8. Овцы в овечьей шкуре // Почаевский листок. – № 10. – 10 марта 1911. – С. 7–8. 9. Волков Л. "Украинский" процесс в Львове / Л. Волков // Жизнь Волини. – 1911. – № 194. – 2 августа. – С. 1–2. 10. Грушевський М. Мазепинцы и Богдановцы / М. Грушевський // Волинская почта. – 3 апреля 1912. – № 84. – С. 2–3. 11. Обь "украинской культуре" // Жизнь Волини. – № 134. – 29 мая 1911. – С. 1. 12. П. С. (из письма) По поводу несбывшегося предложения / С. П. (из письма) // Почаевский листок. – № 2. – 8 января 1911. – С. 12. 13. А. С. Вражда братьев / С. А. // Почаевский листок. – № 25. – 3 января 1911. – С. 11–12. 14. Беспристрастный. Газета и проповедь на малороссийском языке / Беспристрастный // Почаевский листок. – № 6. – 21 февраля 1911. – С. 11–12. 15. Славянские народы // Почаевские известия. – № 714. – 17 марта 1909. – С. 2–3. 16. Н. Л. "Прогрессивные приемы" / Л. Н. // Жизнь Волини. – № 16. – 18 января 1911. – С. 1. 17. Г. А. Ляхи и Русины / А. Г. // Почаевские известия. – № 147. – 7 июня 1908. – С. 3. 18. Гораин А. Юбилейное лицемерие / А. Гораин // Жизнь Волини. – № 63. – 9 марта 1911. – С. 1. 19. Горе русских галичан // Почаевский листок. – № 16. – 22 апреля 1911. – С. 25. 20. Филиальное отделение революции // Жизнь Волини. – № 247. – 28 сентября 1911. – С. 1. 21. Решение сената об украинском обществе // Жизнь Волини. – № 58. – 4 марта 1911. – С. 4. 22. Запорожец. Нашествие галицких мазепинцев / Запорожец // Жизнь Волини. – № 33. – 5 февраля 1911. – С. 1. 23. Запорожец. Новый вид мазепинской пропаганды / Запорожец // Жизнь Волини. – № 52. – 26 февраля 1911. – С. 1. 24. Новейшие успехи украинофилов // Почаевский листок. – № 45–46. – 30 ноября 1911. – С. 33–34. 25. Григорій Квітка Основ'яненко // Волинские губернские ведомости. – № 81. – 17 августа 1893. – С. 4. 26. В память Шевченко // Жизнь Волини. – № 63. – 9 марта 1911. – С. 3. 27. Памяти Т. Шевченко // Почаевский листок. – № 6. – 21 февраля 1911. – С. 17. 28. Почаевские известия. – № 764. – 26 мая 1909. – С. 2. 29. Савенко А. Шевченковский юбилей и киевские украиноманы / А. Савенко // Жизнь Волини. – № 46. – 18 февраля 1911. – С. 4. 30. Гринченко Б. Из новостей украинской литературы / Б. Гринченко // Волинь. – № 4. – 5 января 1902. – С. 2. 31. Гринченко Б. Из новостей украинской литературы / Б. Гринченко // Волинь. – № 42. – 20 февраля 1902. – С. 2. 32. Украинская жизнь // Волинская почта. – 1902. – № 19. – С. 3. 33. Ков.-Кол. Г. Малорусская литература за 1901 г. / Г. Ков.-Кол. // Волинь. – № 47. – 27 февраля 1902. – С. 1–2. 34. Украинская жизнь // Волинская почта. – № 123. – 13 мая 1902. – С. 3. 35. І. А. Почаев как оплот русской национальности в крае / А. І. // Почаевский листок. – № 23–24. – 30 июня 1911. – С. 8–11. 36. Міляевич І. Чи був "Почаевський листок" "цареславно-чорносотенним"

журналом? / І. Мілясевич // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомлення восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24–26 жовтня 2003 р. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики; [За ред. М. М. Романюка]. – Львів, 2003. – С. 264–269. 37. Грушевський М. Славянський сезд в Празі и українство / М. Грушевський // Вестник Волини. – 9 июля 1908. – С. 5. 38. Буковинские украиноманы в России // Жизнь Волини. – № 214. – 24 августа 1911. – С. 4. 39. В защиту русского языка в русской школе // Жизнь Волини. – № 247. – 28 сентября 1911. – С. 1. 40. В. М-чь. Подъяремная Русь / М-чь В. // Жизнь Волини. – № 143. – 9 июня 1910. – С. 1. 41. К русской интеллигенции Западного края // Почаевский листок. – № 68. – ноябрь 1909. – С. 1–2.

Оксана Біла

ПУБЛИКАЦИИ ОБ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОСТИ В ВОЛЫНСКОЙ ПЕРИОДИКЕ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ.

Статья содержит результаты исследований историко-краеведческих публикаций размещенных на страницах периодики Волынской губернии на рубеже XIX–XX вв., которые касались украинской народности; характеристику направлений и тематики данных заметок, а также анализ их содержания, ведущих идейных тенденций; описание авторов, издателей и редакторов статей. Автором прослежено влияние российской имперской политики на формирование и восприятие образа Украины и украинской народности, а также рассмотрен и изучен тогдашний искусственно созданный категориально-понятийный аппарат, по следующим понятиям: "Украина", "украинский", "украинский язык", "украинский культура".

Ключевые слова: Волынская губерния, периодика, периодические издания, Российская империя, публикации.

Oksana Bila

PUBLICATIONS ABOUT UKRAINIAN NATION IN VOLHYNIA PERIODICALS AT THE TURN OF XIX – XX CENTURIES

Article contains the results of research local history publications posted on the pages of periodical of Volhynia Governorate at the turn of XIX–XX centuries, concerning Ukrainian nationality; describes trends and topics of these publications, also analyzes their content, key ideological trends; description of individual authors, publishers and editors of articles. The author traced the influence of Russian imperial policy on formation and perception of the image of Ukraine and the Ukrainian nation, also it has been considered and studied artificial categorial-conceptual apparatus on the next definitions: "Ukraine", "Ukrainian", "Ukrainian language", "Ukrainian culture".

Key words: Volyn Governorate, periodical, newspapers, Russian Empire, publications.

УДК 94 (477): 050"1905/1916"

Ірина Кучернюк

РОБОТА АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ ЧАСОПISУ "РІДНИЙ КРАЙ" У ВИСВІТЛЕННІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ 1905–1907 РР.

На основі аналізу статей часопису "Рідний край" досліджено суспільно-політичне життя українців (1905–1907 рр.). Показано роль часопису у відстоюванні національних інтересів українського народу у сферах суспільного та політичного життя. Авторський колектив часопису мав свою чітку сформовану позицію у поглядах на те, якими мають бути головні напрямки суспільного та політичного розвитку країни і на місце України в тих процесах, які відбувалися у російському суспільстві. Статті, вміщені у "Рідному краї", відігравали значну роль у формуванні політичних поглядів українців.

Ключові слова: часопис "Рідний край", авторський колектив, Україна, суспільно-політичне життя, національні інтереси.

Агітаційно-пропагандистська робота, яку проводили видавничі колективи газет та способи висвітлення ними подій політичного й економічного життя країни в усі часи впливали на свідомість широких суспільних мас. Особливої ваги цей вплив набуває у ті періоди історії, які характеризуються значними соціальними потрясіннями і конфліктами.

У зв'язку із цим розкриття позицій, які займали редакційні колективи видань з приводу цілої низки суспільно значущих питань, дозволяє об'єктивно розглянути події, які відбувалися у житті країни, а також висвітлити внесок цих часописів у процес національно-державного відродження